

غلامحسین شکوهی (۱۳۰۵-۱۳۹۵ش) متخصص تعلیم و تربیت و نخستین وزیر آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران بود. وی در روستای خوسف (از توابع بیرجند در خراسان جنوبی) متولد شد و پس از اتمام دوره ابتدایی به دانشسرای مقدماتی راه یافت و در سال ۱۳۲۳ ش با رتبه ممتاز فارغ‌التحصیل شد. شکوهی از ۱۸ سالگی با آغاز معلمی به جهان تعلیم و تربیت راه یافت و در ۱۳۳۶ با ۱۴ سال تجربه معلمی و احراز رتبه اول در دانشسرای عالی تهران، برای تحصیل به سوئیس اعزام شد. در فاصله سال‌های ۱۳۳۶ - ۱۳۴۱ ش در رشته علوم تربیتی در دانشگاه ژنو تحصیل و از رساله دکتری خود با عنوان «مفهوم رابطه در حساب» دفاع کرد. وی در دوره تحصیل شاگرد ژان پیازه بود. شکوهی در ۱۳۴۱ ش به ایران بازگشت و در دفتر مطالعات تربیتی وزارت فرهنگ مشغول به کار شد و هم‌زمان در دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، مرکز تربیت معلم مامازن و دانشگاه مشهد تدریس کرد. وی از ۱۳۴۵ استادیار دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران بود و در اسفند ۱۳۵۷ تا مرداد ۱۳۵۸ ش با سمت نخستین وزیر آموزش و پرورش خدمت کرد و از ۱۳۶۰ ش در یک دوره چهارساله، ریاست شورای عالی آموزش و پرورش را برعهده داشت. در ۱۳۷۲ ش به دلیل بیماری تنفسی به دانشگاه بیرجند منتقل و در ۱۳۷۹ ش نیز بازنشسته شد (دشتی و نقی‌زاده، ۱۳۹۴).

رویکرد تربیتی شکوهی آن‌گونه که از آثار و بیاناتش برمی‌آید، برخاسته از دو منبع بود: منبع نخست، ۱۸ سال تجربه معلمی برای کودکان و دانش‌نوین تعلیم و تربیت است که از نظریه‌پردازان اروپایی فراگرفته بود؛ و منبع دوم رویکرد غالب در تعلیم و تربیت نوین است که در آثار شکوهی به‌صورت کودک‌محوری و روش فعال برجسته است و

تمرکز موضوعی آثار، پژوهش‌ها و محتوای تدریس شکوهی را بر تربیت کودکان و آموزش به کودکان در دوره ابتدایی دربرمی‌گیرد. در همین راستا ضرورت، ساخت ابزاری برای «تعیین سطح آمادگی کودکان برای ورود به دبستان» را مطرح (شکوهی، ۱۳۶۷: ۱۵۷) و پس از سال‌ها تلاش خود این ابزار را می‌سازد (دشتی و نقی‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۰۹). اما دانش نظری شکوهی در تعامل با تجربه سال‌های طولانی معلمی وی، جنبه‌های عمیق‌تری یافته بود؛ شکوهی به ذکر دلیل طولانی‌تر شدن کودکی انسان که استعدادهای گسترده اوست، می‌پردازد (شکوهی، ۱۳۶۸: ۳۵) و تعلیم و تربیت را به منزله تنها امکان سازندگی انسان تنها از راه تربیت طبیعی ممکن می‌داند؛ به همین دلیل، او تربیت را مراقبت می‌داند نه مداخله. او به تربیت طبیعی، براساس قوانین حاکم بر طبیعت قائل بود: «با فطرت مخالفت، جایز نیست. ما می‌خواهیم جریان رشد طبیعی را حفظ کنیم» (شکوهی، ۱۳۷۶) به نقل از دشتی و محرم‌زاده، ۱۳۹۵ الف: ۶۹). وی به تنبیه اعتقاد نداشت و تنها تشویق و تأیید را توصیه می‌کرد: «اراده کودک نباید درهم شکسته شود؛ فقط باید به اقتضای موانعی طبیعی که احیاناً با آن برخورد می‌کند، انعطاف‌پذیر باشد (کانت، شکوهی، ۱۳۶۸: ۳۶). او توصیه می‌کرد «اصلاح متربی را با تکیه بر خصوصیات مثبتش، حتی فقط یک خصوصیت بناکنید و اگر نیافتید، آن را برایش بسازید» (شکوهی، ۱۳۷۱: کلاس درس مربیان بزرگ). وی نقش مادر و معلم را در تعلیم و تربیت کودکان بسیار مهم می‌دانست و معتقد بود: «مادران می‌توانند اعجاز کنند» (شکوهی، ۱۳۷۸، به نقل از دشتی و نقی‌زاده، ۱۳۹۵ الف: ۷۱) «معلمان کار خلقت را تمام می‌کنند» (همان: ۳۵). در هنگام آموزش دانشجومعلمان تا مرز سخت‌گیری، بر توانمندسازی همه جانبه آنها، در دانش و مهارت‌های معلمی تأکید داشت (کرم‌دوست، ۱۳۹۵ و کیامنش، ۱۳۹۴: ۱۰۸). باین‌وجود، آنچه در تعاملش با دانشجویان در کلاس درس اجرا می‌کرد، خویشتن‌داری و مدارا، در عین جدیت و اقتدار و روش تدریسی آمیخته از

دانش نظری و تجربه‌های معلمی‌اش بود (دشتی و نقی‌زاده، ۱۳۹۴؛ نیستانی، ۱۳۹۱). رویکرد تربیتی شکوهی عمل‌گرایانه بود و به خلق دانش از طریق عمل اعتقاد داشت (کیامنش، ۱۳۹۴: ۱۰۶).

انتخاب موضوع‌های پژوهشی و تألیفات، دکتر شکوهی با دو معیار در پیوند بود: نیاز جامعه علمی و اصالت منبع دانش. نیاز محوری در سه اثر تألیفی ایشان: روش آموختن حساب و هندسه؛ تعلیم و تربیت و مراحل آن و مبانی و اصول تعلیم و تربیت و اصالت منبع در دو ترجمه ایشان مریبان بزرگ اثر ژان شاتو و تعلیم و تربیت اثر کانت، برجسته است که موجب شده است، این آثار از کتاب‌های مرجع و اصیل رشته تعلیم و تربیت در ایران باشند. به‌علاوه، شکوهی در آثارش، دو حوزه تربیت و روان‌شناسی را به نحو مؤثری پیوند می‌دهد؛ تربیت و مراحل آن را بر اساس دانش روان‌شناسی و با تکیه بر دانش مریبان یونانی، مریبان مسلمان و مریبان معاصر تبیین می‌کند (شکوهی، ۱۳۶۷) و نقش و کاربرد نظریه‌های علمی را در شکل دادن به دانش تعلیم و تربیت نوین شرح می‌دهد (شکوهی، ۱۳۶۸). کتاب مریبان بزرگ به روند تحول نظری و عملی تعلیم و تربیت غرب، در قالب گزارش دیدگاه‌ها و فعالیت‌های مریبان جهان غرب می‌پردازد و تعلیم و تربیت اثر کانت، نظریه تربیت طبیعی روسو را با رویکردی عقل‌گرایانه با تکیه بر دانش زمان و طبیعت کودک بازنویسی می‌کند و این همان سبکی است که شکوهی در تألیف آثارش به کار گرفته است.

کتابشناسی

دشتی، محمد و نقی‌زاده، محرم. (۱۳۹۴). شکوه معلمی: درباب زندگی و آثار استاد دکتر غلامحسین شکوهی چهره ماندگار تعلیم و تربیت. تهران: نشر مرآت.

دشتی، محمد و نقی‌زاده، محرم. (۱۳۹۵ الف). شرافت معلمی: مروری بر اندیشه‌ها و نظرات دکتر غلامحسین شکوهی چهره ماندگار تعلیم و تربیت. تهران: نشر مرآت.

دشتی، محمد. (۱۳۹۵ ب). شوق معلمی: جلوه‌هایی از زندگی و منش معلمی استاد دکتر غلامحسین شکوهی. تهران: انتشارات دانشگاه فرهنگیان.

شکوهی، غلامحسین. (۱۳۶۷). تعلیم و تربیت و مراحل آن. چاپ هفتم. مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.

شکوهی، غلامحسین. (۱۳۶۸). اصول و مبانی تعلیم و تربیت. مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.

شکوهی، غلامحسین. (۱۳۷۱). کلاس درس مریبان بزرگ. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، نقل از شهین ابروانی.

شکوهی، غلامحسین. (۱۳۷۸). سخنرانی در دبستان نیکان. مندرج در دشتی، محمد و نقی‌زاده، محرم، ۱۳۹۵ الف، تهران: نشر مرآت.

ایمانوئل کانت. (۱۳۶۸). تعلیم و تربیت. ترجمه غلامحسین شکوهی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

کرم‌دوست، نوروزعلی. (۱۳۹۵). مصاحبه با محمد دشتی، مندرج در شوق معلمی، ۱۳۹۵ ب، تهران: نشر مرآت، صص ۱۸۱-۱۹۷.

کیامنش، علیرضا. (۱۳۹۴). مصاحبه با محمد دشتی، مندرج در شکوه معلمی، تهران: نشر مرآت، چاپ اول، صص ۱۰۲-۱۱۰.

نیستانی، محمدرضا. (۱۳۹۱). کلاسی از جنس واقع؛ درس‌هایی که از استاد غلامحسین شکوهی آموختم. اصفهان: نشر آموخته.

شهین ابروانی^۱

^۱. عضو هیأت علمی دانشگاه تهران